

**Oppgavetittel:
Hjalmar Johansen – helt, leder eller taper?**

**Prosjektoppgave i:
avsluttende Master of Management Program i
Ledelse, makt og mening**

INNHALDSFORTEGNELSE

1. Innledning	2
1.1 Valg av person	2
1.2 Problemstillinger.....	2
2. Presentasjon av Hjalmar Johansen	4
2.1 Oppvekst og studietid	4
2.2 Fram I-ekspedisjonen til Nordpolen	5
2.3 Mellom Framekspedisjonene.....	6
2.4 Fram III-ekspedisjonen til Sydpolen	7
3. Metode	9
3.1 Tilnæringsmåte	9
3.2 Hermeneutikk	10
3.3 Kildekritikk.....	16
3.4 Hermeneutisk analyse i praksis	18
4. Drøfting	19
4.1 Underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en helteskikkelse?”.....	19
4.1.1 Teori: Heltens reise.....	19
4.1.2 Analyse og drøfting: Heltens reise	21
4.1.3 Delkonklusjon underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en helteskikkelse?”	23
4.2 Underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en lederskikkelse?”	24
4.2.1 Teori: Stå imot mengden, gruppeteori og filosofiske betraktninger.....	24
4.2.2 Analyse og drøfting: Stå i mot mengden, gruppeteorier og filosofiske betraktninger	28
4.2.3 Delkonklusjon underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en lederskikkelse?”	33
4.3 Underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en taperskikkelse?”	34
4.3.1 Teori: Heltens skyggesider, taper, tragisk helt og syndebukk	34
4.3.2 Analyse og drøfting: Heltens skyggeside, tragisk helt og taperen.....	36
4.3.3 Delkonklusjon underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en taperskikkelse?”	40
4.4 Hvordan kan vi forstå Hjalmar Johansen?.....	41
4.5 Teorivalg.....	45
5. Sammenfatning, konklusjon og avslutning	47
5.1 Sammenfatning og konklusjoner	47
5.2 Avslutning	48
6. Referanser	50

1. Innledning

1.1 Valg av person

Norsk Polarhistorie i perioden 1880-1910 var preget av personer som Fridtjof Nansen og Roald Amundsen. I samme periode var det mange andre som også utmerket seg på ekspedisjonene til disse store polarheltene. Hjalmar Johansen fra Skien var en av dem. Han skapte ny diskusjon rundt polarheltene Roald Amundsen og Fridtjof Nansen, særlig etter at hans dagbøker ble funnet på 1960 tallet. Hjalmar Johansens rolle i norsk polarhistorie endret seg etter at disse nye opplysninger kom frem. I Morgenbladet 10.februar 1962 stod artikkelen “En polfarer triste skjebne” der “Sannheten om Hjalmar Johansen er først nu blitt offentliggjort”. I bladet Alle Menn gikk serien “Hjalmar Johansen – en lysende liv og en tragisk skjebne” av Charly Andresen, første delen 25.april 1962 og andre del 12.mai 1962. Ikke minst Einar Østvedts bok “Hjalmar Johansen – Et liv i dåd, som endte i tragedie” fra 1967 og senere Ragnar Kvams bok “Den tredje mann” fra 1997 har satt et nytt lys på maktpillet rundt og mellom Nansen og Amundsen.

I utgangspunktet hadde jeg selv noe begrenset kunnskap om Hjalmar Johansen, men interessen for hans skikkelse økte merkbart.

1.2 Problemstillinger

Der er lett å finne positive sider ved personer som har bidratt til suksess for norsk polarhistorie. Det er imidlertid også interessant å se på deres sider eller egenskaper som ikke kommer frem i dagens lys. Spesielt interessant er det å se deres livsbakgrunn for dette.

Hjalmar Johansen deltok i flere polarekspedisjoner som ga et betydelig bidrag til norsk kulturhistorie. Dette har ført til at Norge har markert seg på verdenskartet. Derfor er det interessant å se nærmere på hans tragiske skjebne.

Hovedproblemstillingen i oppgaven er :

- Hvordan kan vi forstå Hjalmar Johansen i polarekspedisjonene?

For å besvare spørsmålet er det nødvendig å drøfte Hjalmar Johansen sitt liv fra tre forskjellige ståsted:

- Er Hjalmar Johansen en helteskikkelse?
- Er Hjalmar Johansen en lederskikkelse?
- Er Hjalmar Johansen en taperskikkelse?

2. Presentasjon av Hjalmar Johansen

2.1 Oppvekst og studietid

Hjalmar Johansen ble født i Skien i 1867 og var sønn av justisvaktmester Jens Johansen. Han var nest eldst i en søskenflokk på fem og en ivrig idrettsmann. I 1885 var han med å stifte idrettsforeningen Odd. De satset stort på turn og langrenn. Allerede året etter ble Odd norgesmester i turn for lag. Hjalmar var en lagmann, og ved felles mål slo han ut i full blomst. Han var en pådriver som fikk andre med. I 1889 ble han formann i Odd og senere det første æresmedlem i klubben.

Etter artium i 1886 valgte han å reise til Kristiania for å studere jus. Faren ville at han skulle droppe forberedende prøver ved Universitetet og heller konsentrere seg om opptaksprøvene til Krigsskolen. Hjalmar var selv i tvil. Han var usikker på hva han skulle studere og hva han skulle bruke en eventuell eksamen til. Faren var bekymret for Hjalmar i hovedstanden, og sendte penger for å støtte en skrall økonomi. Hjalmar hadde allerede kommet i kontakt med Bohemmiljøet i Kristiania. Penger ble brukt til festligheter. Samfunnsdebatten gikk høylytt rundt temaer som parlamentarisk styresett, sosialisme, stemmerett, bønder og unionen med Sverige. Hjalmar selv var ikke aktiv med i diskusjonene, men åpenheten (*liberalismen*) tiltrakk han. Lesesalen kom i annen rekke, han var mer opptatt av livet på Karl Johan. Våren 1887 var han en omsvermet idrettsmann, som var i ferd med å ta sin første Universitetseksamen. Hjalmar mente selv at han hadde valgt rett; jussen ville åpne nye veier for han i fremtiden. Han fikk en svak karakter i de forberedende prøver. Han likte å skrive og det gikk lett, men horisonten var litt snever. Han var mer opptatt av de dagligdagse tingene og ikke de pågående kampene på den sosiale og politiske arena. Den intellektuelle tyngden var svak og det sosiale sikkerhetsnettet noe uklart. Han famlet når presset fra professoren eller livet fra storbyen ble for stort. Hans gode egenskaper kom mest til syne på idrettsbanen og i kameratflokk.

I 1888, da Hjalmar var kommet ett år ut i jusstudiet, døde faren brått. Det økonomiske fundamentet falt bort og han reiste hjem til familien. Han arvet farens jobb som vaktmester og materialforvalter. Dette arbeid var en enkel kontorjobb. Han fikk nå

mer tid til å dyrke sin kjæreste Hilda. Han utviklet seg som turner. Likevel ble jobben og småbylivet ikke nok for en kraftkar som Hjalmar Johansen. Idretten ble redningen. I 1889 var han med turnlandslaget til verdensutstillingen i Paris. Glansnummeret til de norske turnerne var Hjalmar Johansens hopp over 42 mann. Han landet støtt på den andre siden. Jubelen stod i taket. De norske turnerne tok med seg gull, sølv og andre verdifulle premier. De norske guttene med Hjalmar i spissen, blir tatt imot som helter ved hjemkomsten.

I 1891 låner Hjalmar penger av sin svoger, og tar Krigsskolens første avdeling. Det ble ikke nok penger til å gjennomføre øverste avdeling, noe som kunne ha gitt ham fast stilling i forsvaret. Sekondløytnanten returnerte til Skien og familiens lille gårdsbruk på Venstøp utenfor byen.

2.2 Fram I-ekspedisjonen til Nordpolen

I 1890-årene var polarekspedisjoner sentrale nasjonale og internasjonale begivenheter. Det oppstod kappløp om å komme først og lengst. Nansen planla sin Framekspedisjon for å studere områdene rundt Nordpolen. Den spesialbygde båten skulle drive med isen fra øst til vest og helst over selve polpunktet. Hjalmar Johansen var oppglødd av Nansens suksess som den første på ski over Grønlandsisen. Han ønsket derfor å være med på den planlagte ferden med Fram og sendte søknad til Nansen. Svaret lot vente på seg. Johansen reiste derfor til hovedstaden for å oppsøke Nansen. Etter noe frem og tilbake får Johansen endelig tilbud om jobb som fyrbøter og han slår til. Kontraktene på denne tiden var beinharde. Lederen, Nansen, hadde all myndighet samlet i sine hender.

Etter at båten Fram satte seg fast i isen, ble Johansen meteorologisk assistent for styrmannen. Etterhvert viser det seg at Fram ikke driver over selve Nordpolen. ”Mandag 19. november 1894 inntraff dagen som Hjalmar Johansen kalte ‘En stor merkedag i mitt livs historie’ ” (Kvam,1997:122). Nansen ville ha med seg en mann for å prøve å nå Nordpolen på ski. Valget falt på Hjalmar Johansen, som sa ja uten betenkning. Johansen skrev i sin dagbok “Et vendepunkt i mitt liv blir denne dag” (Kvam,1997:124). Han var beæret over at Nansens valg falt på han. 14.mars 1895

startet endelig reisen. De fleste av mannskapet var så lei den skråsikre Nansen. De syntes synd på Johansen som skulle være så tett på Nansen. De to la ut på en tur som ingen visste hvordan ville ende. Aldri hadde vel noen vært så alene i et isøde. 7. april innså de at de ikke ville nå Nordpolen på ski. Da hadde de vært ute i fire og tyve døgn og de var kommet til 86° 14'. De slo leir og satte opp det forbudte og rene norske flagget. Etter en dramatisk tilbaketur lå de i en primitiv hytte en hel polarvinter på Frans Josef Land. På vårparten 1896 kom de i kontakt med en engelsk ekspedisjon under Frederick Jacksons ledelse. Jacksons forsyningskip, Windward, førte de to nordmennene til Vardø august samme år. Selv om Hjalmar lengtet hjem til en ventende Hilda, visste han at han ville tilbake til isen.

2.3 Mellom Framekspedisjonene

Det gikk godt for Johansen de første årene etter Fram I-ekspedisjonen. Han giftet seg med sin kjæreste og de fikk fire barn. Berømmelsen etter Fram ekspedisjonen skaffet Johansen kapteins grad i infanteriet og fast stilling som kompanisjef i Tromsø. De trivdes godt den første tiden i ishavsbyen og deltok i byens selskapsliv. Som nyutnevnt kaptein ville han sikre seg en plass blant de gjeveste i Tromsø. Dette kostet mer enn han tjente. Han lånte penger av Nansen. Dette overrasket Nansen fordi Johansen hadde tjent bra på boken "Selv-anden på 86° 14' " som kom ut i 1898.

Johansen hadde trodd at han senere ville få tjeneste sørpå. Slike vage løfter ble ikke holdt. I offiserskretser ble Johansens opprykk ikke godt mottatt. Flere var forbigått av en sekondløytnant. Hjalmar Johansen fikk administrative oppgaver i kraft av kapteinstillingen, men kontorarbeid var ikke hans sterke side.

Johansen fortsatte å leve over evne og ble ikke i stand til å betale Nansen det han skyldte. Han skammet seg over dette og unngikk å møte sin tidligere sjef. Etterhvert skled familien ut av sosieteten i Tromsø. Sommeren 1904 var Hilda og barna på ferie i Skien. Svigerfaren til Hjalmar Johansen mislikte festingen i ishavsbyen. Hilda tok ut separasjon og ble igjen i barndomshjemmet. Alkoholforbruket til Hjalmar Johansen tok nå overhånd og han klarte ikke lengre å håndtere sin jobb. Høsten 1906 fikk han

innvilget sin søknad om avskjed som kaptein. I vinteren som kom, hadde Johansen bare småpenger å leve av. Midt oppe i all elendigheten døde moren.

På hjemturen fra Frans Josef Land traff Hjalmar Johansen den skotske polarforsker William Bruce, som senere gjennomførte flere ekspedisjoner på Svalbard. På sin opptur i 1907 traff Bruce Johansen i Tromsø. Bruce inviterte Johansen til å bli med på ekspedisjonen. I denne ekspedisjon utforsket de området omkring Prins Karls Forland vest for Spitsbergen. Hjalmar Johansen reiste ikke hjem, slik de andre gjorde. Han ble værende i Longyearbyen. Tanken om å bo i Tromsø igjen skremte han. Høsten 1907 traff han den tyske journalist og eventyrer Theodor Lerner. Disse foretok en strabasiøs tur fra Isfjorden til nordspissen av Spitsbergen. Etter ferden skiltes de i uenighet og Johansen fikk ikke noe av honoraret som han var lovet. I samme område var geologen Adolf Hoel i virksomhet. De arbeidet sammen sommeren 1908.

2.4 Fram III-ekspedisjonen til Sydpolen

I 1910 ble Johansen ved Nansens hjelp med på Frams tredje tokt med Roald Amundsen som leder. Amundsen planla alle sine tokter svært nøye og hadde som den første seilt gjennom Nordvestpassasjen. Johansen og Amundsen kom i starten godt overens. Johansen skrøt av sin sjef og fungerte også som en nestleder i ekspedisjonen. Kappløpet med Scott gjorde at Amundsen ønsket å komme tidlig avgårde mot Sydpolen. Johansen advarte Amundsen mot å starte sørover for tidlig. Det første forsøket mot Sydpolen gikk ikke bra. Det viste seg at hundene stupte i 60 graders kulde. Tilbaketuren skjedde i hastverk og flere av mennene pådrog seg frostskafer. Det var ikke bare hundene som opptok Johansen. Johansen ventet på Kristian Prestrud som var den mest utsatte. Hans spann var gått i oppløsning. Prestrud var selv svekket. Disse to vaklet i inn i Framheim åtte timer etter Amundsen. Johansen hadde med stor sannsynlighet reddet marineløytnanten fra å fryse i hjel. Likevel kunne ikke Amundsen dy seg neste morgen for å spørre hva disse to hadde foretatt seg. Johansen kom frem med sin harme og kritikk av sjefen, som han syntes hadde sviktet og handlet i panikk. Amundsen følte sin lederposisjon truet av Johansen. En etter en av de andre måtte gi Amundsen sin lojalitetserklæring.

Roald Amundsen tok Johansen ut av gruppen til Sydpolen og satte kapteinen til oppgaver under Prestrud sin ledelse. Prestrud var både yngre og mindre erfaren. Dette var selvfølgelig et stort nederlag for Johansen. Han visste at han ville ha klart å nå Sydpolen. Forbitrelsen mellom Amundsen og Johansen var så stor at de kommuniserte i brev form i den lille hytta. På hjemturen fra Antarktis måtte Johansen skrive under på at han ikke skulle offentliggjøre noe om Sydpolekspedisjonen før tidligst tre år etter hjemkomsten. I Hobart fikk Johansen penger til å dra hjem til Norge, mens resten av mannskapet dro videre med Fram. Amundsen stoppet Johansens hyre og sørget for at ingen skulle intervju ham når han kom hjem. I telegrammer til Norge ble Johansen beskyldt for mytteri. Uten kjennskap til dette hadde Johansen skrevet under lojalitetserklæringen til Amundsen.

Etter hjemkomsten ble de andre feiret, mens det raskt gikk nedover med Hjalmar Johansen. Han fikk riktignok et tilbud fra Adolf Hoel om å være med på et nytt tokt mot nord, men Johansen møtte ikke opp til avtalt tid. 3.januar 1913 tar han sitt liv.

3. Metode

3.1 Tilnæringsmåte

Målsetningen med oppgaven er å få frem sider ved Hjalmar Johansen som gjør at jeg kan svare på hovedproblemstillingen: “ Hvordan forstå Hjalmar Johansen i polarekspedisjoner?”. Dette besvares ved å fokusere på hans liv som voksen: på de tre polarreisene Fram I (1893-1896), Spitsbergen (1907-1908) og Fram III (1910-1912), samt noen sentrale perioder i Tromsø og Oslo. På grunn av min nygjerrighet for Hjalmar Johansen som person, ønsker jeg at denne oppgaven kan bidra til et mer nyansert syn på personen.

Hjalmar Johansen lever ikke lenger. Jeg er derfor henvist til eksisterende litteratur, dagbøker og dokumentasjon, samt snakke med personer som tidligere har skrevet om ham. Det har vært svært interessant å lese Hjalmar Johansen sine dagbøker fra Fram I-ekspedisjonen, Spitsbergen-ekspedisjonen og Fram III-ekspedisjonen, samt å utveksle synspunkter med personer som har fordypet seg i materialet rundt Hjalmar Johansen gjennom bokskrivning og TV produksjon. I tillegg er det skrevet mange bøker om polarekspedisjonene. Hele dette materialet gir en bedre forståelse av personen Hjalmar Johansen.

Jeg startet med å lese bøker om Hjalmar Johansen spesielt, og polferd generelt: Ragnar Kvams “Den tredje mann” og Einar Østvedt “Hjalmar Johansen – Et liv i dåd, som endte i tragedie”, Roland Huntfords “Scott og Amundsen” og Hjalmar Johansen sin “Selv anden på 86° 14’ ”. Det har vært relativt enkelt å finne dette begrensede utvalg av bøker. Det har derfor vært viktig å gå til andre kilder. Jeg brukte en del tid ved Håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket, der de originale dagbøker til Hjalmar Johansen ligger, samt funnet diverse personlige brev, avisutklipp, artikler osv. En del av stoffet på Nasjonalbiblioteket ble ikke offentlig før i 2001. Jeg har lest noen brev mellom barna til Johansen, der de diskuterte om de skulle fortelle alt til Einar Østvedt. Østvedt skrev den første boken om Johansen etter at dagbøkene ble funnet på 1960 tallet.

Jeg har også hatt en del e-post korrespondanse og samtaler med Hans Aas (Vågemot Miniforlag), Ivar Stokkeland (bibliotekar ved Polarinstituttet i Tromsø), Ragnar Kvam (forfatter) og Alexander Wisting (Nett-TV, laget dokumentar om Hjalmar Johansen vist påsken 2005). Alt dette har vært svært verdifullt. Jeg har fått mange nyttige innspill som har ført til bedre forståelse av Hjalmar Johansen. En annen viktig del av oppgaven er å trekke linjer fra faglitteraturen til hendelser rundt personen Hjalmar Johansen. Det har derfor vært viktig å sette seg inn i faglitteratur som kan forklare forskjellige hendelser i hans liv. Hovedproblemstillingen og disposisjonen til oppgaven ble etterhvert klar. Tilnærmingen har vært en prosess som har gitt mer kunnskap om Hjalmar Johansen. Dette kan imidlertid ikke oppfattes som eksakt vitenskap.

3.2 Hermeneutikk

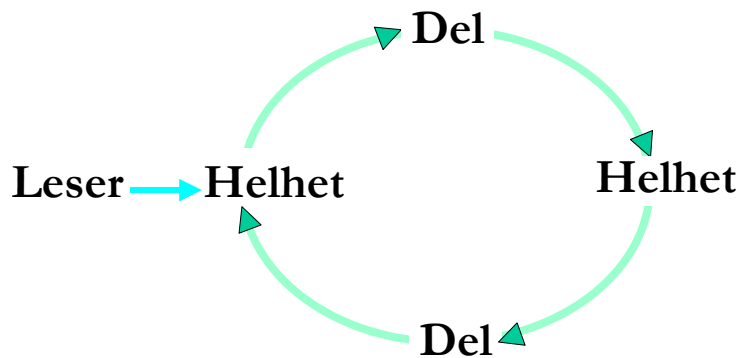
Hermeneutikk betyr forståelselære eller fortolkningslære (Krogh, 2003). Ordet hermeneutikk kommer opprinnelig fra det greske verbet hermeneuein som har tre hovedbetydninger på gresk; å uttrykke, å utlegge og å oversette.

Filosofen Fredrich Ast (1778-1841) var den første som innførte den “hermeneutiske sirkel” i sin bok “Grundlinien der Grammatikk, Hermeneutikk end Kritik” fra 1808. Grunntanken i det prisnippet for forståelse av en tekst ble etterhvert kalt forståelsesirkel eller hermeneutisk sirkel.

Sirkel tankegangen var ment som et middel for å trenge inn i og å få oversikt i en ukjent tekst. Fokus på den hermeneutiske sirkel er helheten, da fortolkningen av delene kan vise seg å være tilfeldig og misvisende. Gjennom arbeid av teksten kan forståelsen av helheten både utvides og fordypes.

Figur 1 illustrere hvordan læren om forståelsens sirkelbevegelse var ved den tidlige hermeneutikkens tid i begynnelsen av 1800 tallet (Krogh m.fl., 2003).

Hermeneutisk sirkel

Figur 1 Tidlig hermeneutisk sirkel (Krogh, 2003:225).

Debatten i dag er om hermeneutikk er en vitenskapelig metode. Det kan skilles mellom tre ulike standpunkter i denne debatten (Krogh, 2003):

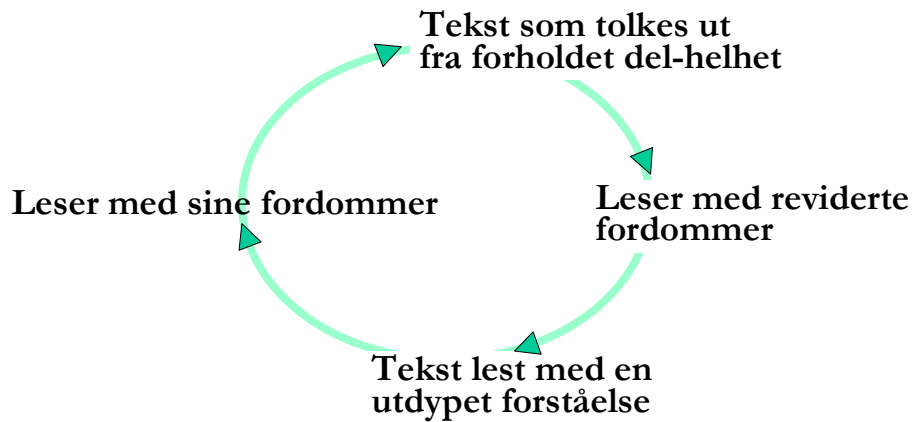
1. Det finnes bare én metode i alle vitenskaper, og denne metoden kjenner vi som hypotetisk –deduktiv metode. Hermeneutikk og forståelse kommer inn her som en metode for behandling av åndsvitenskap.
2. Det finnes to klart forskjellige vitenskapstyper: åndsvitenskap og naturvitenskap. Hermeneutikk er metoden i åndsvitenskap og andre vitenskaper der fortolkning og forståelse er viktig. I åndsvitenskap har vi en forståelse (hermeneutisk) metode, i naturvitenskap en hypotetisk-deduktiv metode.
3. Hermeneutikk er ikke en metode. Det er en generell filosofisk teori om hva forståelse er, om hva som skjer i oss og med oss, når vi forstår.

De to første standpunktene har det felles at begge oppfatter hermeneutikk som en metode, enten som en spesiell anvendelse av hypotetisk-deduktiv metoden eller som et motstykke til den.

Det tredje standpunktet stammer fra Hans Georg Gadamer (1900-2002) sitt hovedverk "Sannhet og metode". Han har hatt stor innflytelse på dagens debatt rundt hermeneutikk og hans syn har dominert debatten om hermeneutikk. Han er ute etter å beskrive fenomenet vi kaller menneskelig forståelse. Noe han mener er et grunntrekk ved menneske. Mennesket ønsker å forstå den historiske og sosiale verden, samt kulturen og de tradisjonene er preget av. Gadamer skiller mellom hermeneutikk og metode. En metode består av en rekke tankeoperasjoner vi har lært å utføre etter bestemte regler. Skal vi lære en slik metode må vi forstå det vi leser. Vi kan da lese bøker i å forstå den lærebok vi leser. "Vi er kommet til det vi kaller forståelse som et grunntrekk ved menneske. Forståelse er en forutsetning og en betingelse f.eks. for å lære seg metoder i de ulike vitenskapene" (Krogh, 2003:240). Når Gadamer drøfter vår opplevelse av åndsvitenskap er det ikke for å beskrive metoden i ulike vitenskaper, men for å vise hvordan forståelse kommer til uttrykk gjennom disse vitenskapene, hvordan de er eksempler på det generelle trekk ved mennesket som vi kaller å forstå. "Hermeneutikk er altså både noe mer grunnleggende og noe mer omfattende enn metodene i de forskjellige vitenskapene." (Krogh, 2003:241).

Gadamer utformer en videreutviklet hermeneutisk sirkel. Hans sirkel bærer preg av at den er et forhold mellom leser og tekst, der begge er preget av de historiske forholdene de lever under. Leseren er nå en del av sirkelen, som omfatter fordommer og forforståelse. Figur 2 illustrerer betydningen av fordommer og forforståelse. Uten slike fordommer kommer vi aldri inn i denne sirkelen.

Hermeneutisk sirkel

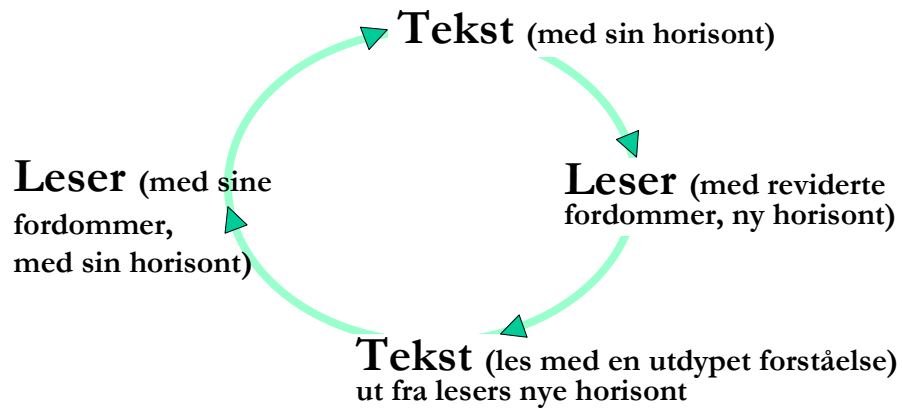
Figur 2 Hermeneutisk sirkel med fordommer og forforståelse (Krogh, 2003:246)

Gadamer mener at vi må se ut over begrepene forforståelse og fordommer. Ved å innføre begrepet horisont vil han vise at vår forståelse kan endre seg. En horisont kan vi ikke bryte (som en ramme). En horisont er heller ikke stasjonær, den beveger seg med oss. Ved å bruke begrepet horisont tenker Gadamer på to ting (Krogh, 2003):

1. Vår forståelse er aldri uten forutsetninger. Vi starter aldri på bar bakke, vi er nettopp alltid innenfor en horisont.
2. Men vi er ikke fanget av en horisont. Vår forståelse er alltid under utvikling. Nye momenter kan dukke opp i horisonten.

Den hermeneutiske sirkel forholder seg til to horisonter, leserens horisont og tekstens horisont. Forståelse innebærer at disse to horisontene nærmer seg hverandre. Leseren justerer horisonten sin ved å trenge dypere inn i tekstens opprinnelige forestillingsverden. Figur 3 trekker også inn horisontbegrepet i den hermeneutiske sirkel.

Hermeneutisk sirkel

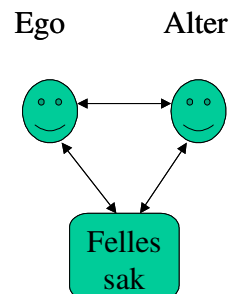

Figur 3 Hermeneutisk sirkel med horisontbegrepet (Krogh, 2003:249)

For Hans Skjervheim er det viktig at forskeren ser seg selv som deltaker eller tilskuer til skikkelsen som skal undersøkes. En av de viktigste forskjellene mellom mennesker og dyr, er at mennesket har språk (Skjervheim). Det er i tale og skrift vi kommer i kontakt med andre. Det er språket som gjør at vi har en felles verden.

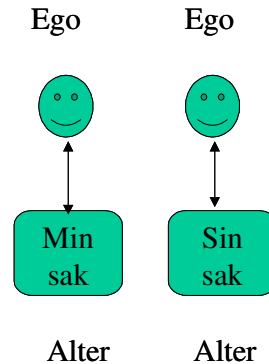
Hans Skjervheim sier vi møter hverandre i språket på hovedsakelig to ulike måter:

A. Deltaker - når vi lar oss engasjere i en annens sak/problem, vi deler saken med andre.

Figur 4

B. Tilskuer – når vi ikke bryr oss / ikke engasjerer oss i en annens sak, vi bare konstaterer det faktum at han refererer til saken. Vi deler ikke saken; alter blir et faktum for ego, i egos egen verden.

Figur 5

Skjervheim mener det finnes grenser for hva vi kan oppfatte som faktum, eller sagt på annen måte, objektivere. Vi kan prinsipielt ikke objektivere oss selv, og heller ikke gjøre oss selv til et psykologisk kasus. Selvanalyse har klare begrensinger. Selvet er å forholde seg til seg selv (Nordentoft).

Når noen kommer med et utsagn, kan vi derfor håndtere det som påstand eller faktum. Når vi oppfatter noe som en påstand, lar vi oss engasjere i en diskusjon. Når vi oppfatter noe som faktum, lar vi oss ikke engasjere, men ordner faktum inn i en sammenheng.

Objektivering av et annet menneske (som ligger til grunn for psykologismen) er problematisk. Ved å objektivere en annen person går vi til angrep på denne persons frihet. Vi gjør den andre personen til et faktum, en ”ting” i vår verden. Den som mest raffinert objektivierer den andre, er herre over situasjonen. Psykologi er således et effektivt våpen.

Vi kan ikke velge å være engasjert. Ved at vi er i verden, er vi allerede engasjert i et eller annet. Det vi kan velge, er hva vi vil engasjere oss i, eller vi kan la andre velge for oss. Det første som må velges, er selv å ta valget. Den som har aksentuert dette og utarbeidet den systematiske tvilen som en metode for den frie tanke, er Descartes.

Det er viktig å ha dette klart når problemstillinger drøftes i kapittel 4.

3.3 Kildekritikk

Ragnar Kvams “Den tredje mann” er min primærkilde om livet til Hjalmar Johansen. Den er igjen basert på Einar Østvedt sin bok “Hjalmar Johansen, Et liv i dåd som endte i tragedie”. Dette har gitt meg et godt grunnlag. Disse bøkene har fokus på at Johansen ble dårlig behandlet og ikke så mye på de negative sidene til Johansen. Ragnar Kvam ønsker at Hjalmar Johansen endelig skal få den heltestatusen han fortjener i norsk polarhistorie. Dette klarte han å få frem i sin bok.

Det har derfor vært viktig å lese polarlitteratur som ikke bare omhandler Johansen. På denne måten forsøker jeg å se Johansens liv fra forskjellige vinkler. Roland Huntford sin bok “Scott og Amundsen” har en mer nøytral holdning til Johansen. Boken blir således en slags motvekt til Ragnar Kvams “Den tredje mann”.

Hjalmar Johansen sine dagbøker fra Spitsbergen og Sydpolen er ført over i nyere norsk språkdrakt av Hans Aas i Vågemot Miniforlag og er ikke en komplett avskrift. I tillegg har derfor de originale dagbøken på Nasjonalbiblioteket (Håndskriftsamlingen) vært særdeles viktige å lese. Jeg kom helt til kilden. De viser at Johansen satte seg selv ved siden av Amundsen og Nansen. At biografier og historikere gjør det samme kan sies å være dårlig historieskriving. At han ble brukt av Amundsen som leder for depotutleggingen var naturlig etter hans erfaring. Samtidig er det mye som tyder på at Amundsen gjorde dette bevisst for å unngå konflikter. Johansen slet antagelig med større problemer enn vi er klar over. Diverse dagbøker (Amundsens dagbøker, Nansens dagbøker og andre ekspedisjonsdeltakere) viser et menneske med utrolig store ressurser, men samtidig en kraft inni seg til å ødelegge det meste. “Den tredje mann” gir et inntrykk av at Johansen ikke ble feiret etter Sydpolen. Avisintervjuer og dokumenterte tilstelninger med Johansens deltagelse viser en annen historie. Faktisk nevnte de fleste avisene Johansens navn oftere ved feiringen av Sydpolen enn de andre fire som konkret nådde Sydpolen med Amundsen. Dessverre rører nok eksisterende litteraturen bare ved overflaten, fordi

den ikke i stor nok grad tar hensyn til de andres samtidige opplevelse av objektet (Johansen) og setter dette i en sammenheng. Heltedyrkelsen før 1905 og den søylerivende biografitradisjon nesten 100 år senere har begge mistet viktige nyanser fordi stoffet, bøkene skulle gi inntekter. I kildematerialet finner jeg Hjalmar Johansen i en sfære av både en lykkelig og en vemodig historie.

Andre mulige kilder kunne man søke opp. Jeg har lagt vekt på Hjalmar Johansens dagbøker. Som nevnt før har Vågemot Miniforlag bare oversatt deler av disse.

Østvedt var dr. phil. og lektor i Skien og gav ut en rekke bøker om Ibsen og Skiens historie. Problemet med Østvedts forfatterskap, er at han ikke oppgir kildene. Dagboken til Johansen omfatter 12 notisbøker. Fra den originale dagboken, har Østvedt trolig tatt ut tekster som bringer Johansen i et positivt lys. Derfor måtte jeg lese originalversjonen av dagbøkene fra Sydpolen. Dagboken fra Spitsbergen er skrevet rett av og utgitt av Vågemot Forlag. Uten dagbøkene kan Østvedt og Kvam sine bøker gi et skjevt bilde av Hjalmar Johansen. I dagbøkene er gjennomgangstonen preget av at alle andre er drittsekker. I dagbøkene fra Nordpolen ser vi at den sammen tonen går igjen også over for Nansen. Ragnar Kvams bok er bra, men han er litt lemfeldig med kildene; noen ganger bruker han Johansens "stemme" som sin egen.

3.4 Hermeneutisk analyse i praksis

Mitt første inntrykk var at Hjalmar Johansen var et offer for stormannsgalskap og en "glemt" helt. Førsteintrykket ble også styrket gjennom lesing av Kvam sin bok "Den tredje mann" og Einar Østvedt sin minnebok "Hjalmar Johansen – et liv i dåd som endte i tragedie". Hjalmar Johansen "har endret seg" etter som jeg har lest og fått et bedre bilde av ham som person. Flere deler av en helhet kom frem og brikker falt på plass. Spesielt etter å ha lest de originale dagbøkene til Hjalmar Johansen, kom det frem andre sider ved ham. For meg forandret det likevel ikke hovedproblemstillingen. Den var i utgangspunktet åpen for å se Hjalmar fra forskjellige sider. Men underproblemstillingene fikk etter hvert mer "kjøtt på beina". Nye momenter som kunne diskuteres opp mot pensumlitteratur i "Ledelse; makt og mening" samt pensum fra tidligere masterprogram dukket opp. Underproblemstillingene ble endret og spissformulert. Min oppfatning av personen Hjalmar Johansen ble utvidet. Etter hvert ble jeg mer bevisst på hva som var viktig i den tid han levde. Unionsoppløsningen var en viktig hendelse som påvirket folks tenkemåte. Noe vi ble minnet om i TV serien "Drømmen om Norge" som ble vist på NRK denne vinteren/våren. Heltene ble løftet skyhøyt. Jeg ble mer bevisst på at han levde i en tid som var forskjellig fra vår egen.

I denne oppgaven er målet nettopp å forstå en historisk skikkelse. Det er lett å fortolke eller å forstå skikkelsen ut fra vår egen tid. Når jeg i 2005 skriver om en person som levde for 100 år siden, har jeg forutinntatte meninger. Det er viktig å være bevisst på dette. Vi har en forutforståelse. Hans-Georg Gadamer mener at hvis vi skal forstå andre tider, så må vi også forstå nåtiden. Han mener at alle har fordommer. Vi forandrer forståelsen underveis, det gjelder også i oppgaveskrivning (Bjartveit, Eikeset, 2004/2005). I hermeneutisk analyse kommer jo Hans Skjervheim inn på spørsmålet om forskere betrakter seg som tilskuere eller deltaker til det objektet de skal forske på. Jeg ønsket å bli deltaker og engasjert i forståelsen av Hjalmar Johansen (bli hermeneutiker).

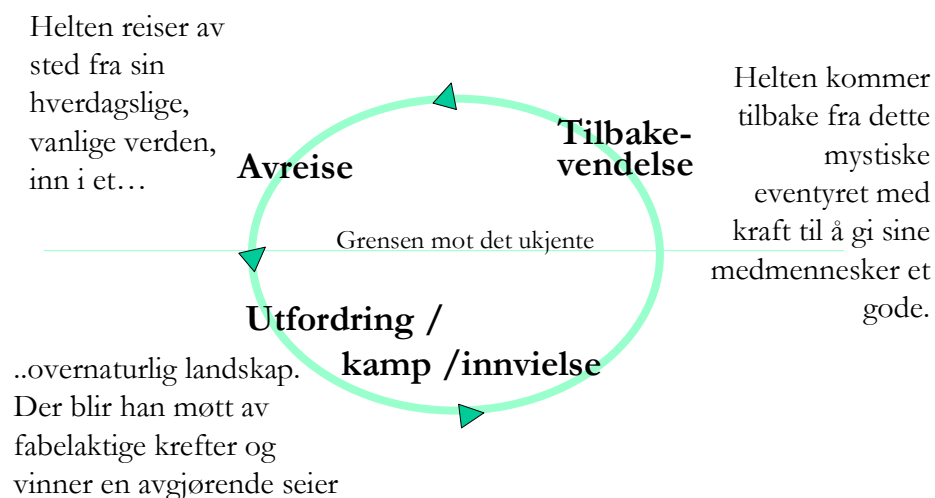
4. Drøfting

4.1 Underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en helteskikkelse?”

4.1.1 Teori: Heltens reise

Heltens reise beskrives av Joseph Campbell i boken “Helten med tusen ansikter”. Han skriver at heltens reise varierer lite i sin elementære struktur, uansett kultur og religion. Per Espen Stoknes har laget følgende diagram over heltereisen. Diagrammet er basert på Campbells teorier.

Heltens reise - ”Monomyten”

Teamledelse Samling 4- Per Espen Stoknes

Figur 6 Heltens reise (Stoknes).

Hovedelementene i heltens reise er i følge Campbell:

Separasjon og avreise

- Eventyret kaller eller å fornekte kallet
- Overnaturlig hjelp
- Å krysse den første terskelsen
- Hvalens mage, forsvinner fra verden

Innvielsens prøvelser og seire

- Prøvelsens vei
- Møte med gudinner og forsoninger
- Hente det gyldne skinn

Tilbakevendelsen til, og reintegrasjon i samfunnet

- Tilbakevendelsens fornektelse
- Den magiske flukten
- Redning utenfra
- Krysning av tilbakevendelsens terskel
- Herre i to verdener
- Friheten til å leve

En heltereise inneholder ikke nødvendigvis alle elementene. Likevel vil en reise inneholde hovedelementene ”Separasjon og avreise”, ”Innvielsens prøvelser og seire” og ”Tilbakevendelsen til, og reintegrasjon i samfunnet”. Innholdet i elementene gjør reisen svært interessant.

Campbell beskriver helten som en mann eller kvinne som har klart å kjempe seg ut over sine egne personlige og lokale begrensinger, frem til de eviggyldige, normale menneskelige formene (Campbell, 2002).

4.1.2 Analyse og drøfting: Heltens reise

Er det slik at Hjalmar Johansen sammen med Fridtjof Nansen utførte en heltreise under Fram I-ekspedisjonen (1893-1896)? Beskrivelsen i figur 6 passer godt inn i det “kallet” Hjalmar Johansen hadde. Han hadde utferdstrang, eventyret kalte.

Nansen var hans store forbilde, spesielt etter Nansens skitur på tvers av Grønland. Etter mye strev ble han med Fram I-ekspedisjonen som fyrbøter, den værste jobben på ekspedisjonen.

Framekspedisjonen planlegges og utføres i en viktig periode i Norges historie. Vi er i ferd med å løsrive oss fra Sverige. Norge trenger derfor egne helter frem mot 1905. Norge skulle vise at nordmenn klarte ting alene. Forfatteren Roland Huntford sier i sin bok “Scott og Amundsen” “I Norge ble polarforskere det nasjonale ideal.” (Huntford, 1980:34). Nasjonalfølelse måtte styrkes.

Fram har vært lenge i drivisen, og det er klart at båten ikke vil drive over Nordpolen. Hjalmar Johansen får spørsmål om å bli med Nansen videre på ski. Han takker ja uten å nøle. Når Nansen og Johansen forlater Fram, er det ingen vei tilbake. De vet ikke når eller om de vil se folk igjen, og heller ikke når eller om de kommer tilbake til Norge. De krysser terskelsen, det er ingen vei tilbake. Det er som å komme inn i hvalens mage og forsvinne fra omverdenen. Nansen og Johansen forsvinner i mørket og fødes på ny. En slik heltreise er i utgangspunktet svært uforutsigbar. Ville de overleve? Å overvinne følelsen av usikkerhet er det vanskeligste.

Deretter kommer prøvelsens vei. Heltene beveger seg inn i et drømmelandskap, der de må overleve en rekke prøvelser for å nå sitt mål eller det “gyldne skinn”. Det er ingen tvil om hva som er Nansen sitt “gyldne skinn”. Det er å være først på Nordpolen. Johansen sitt “gyldne skinn” er å være med på den første ekspedisjon som når Nordpolen. Prøvelsens vei sammen med Nansen, utvikler seg til å bli en gylden mulighet til å delta på en enda større heltreise. Selv sier Johansen: ”Jeg måtte naturligvis betrakte det som en udmerkelse at valget falt på meg” (Johansen, 2003:106).

Nansen og Johansen klarer ikke å nå Nordpolen. De får ikke med seg det “gyldne skinn” 100%, men drøyt ”86%” (86° 14’). Å nå så langt nord er et godt nok skinn i seg selv. Tilbakereisen preges av mange situasjoner der det virkelig kunne gått galt. De overvinner ”overnaturlige” hindringer. Johansen “sloss” med isbjørn, Nansen svømmer i isvannet etter kajakken og de overvintrer i selvbygd steinhytte på Frans Josef Land. At de takler disse hendelsene, gjør Nansen og Johansen til enda større helter. Det “gyldne skinn” blir enda mer attraktivt å ta med hjem.

De treffer tilfeldigvis på en engelsk forskningsgruppe på Frans Josef Land. Det blir en uventet redning fra utenverdenen. Senere fraktes de med båt hjem til Norge. Nansen og Johansen går over terskelen til det “normale” livet.

Etter at de har krysset landskapet mot Nordpolen i stor fare og vært borte, møtes den guddommelige og den menneskelige verden. Etter 3 år på reise kommer Nansen og Johansen tilbake til Norge. Alle vil være med å feire heltene. Norge har fått sine sårt tiltrengete helter i frigjøringsprosessen fra Sverige.

Hjalmar gifter seg med sin ungdomsforelskelse og får fire barn. Han får ny jobb som kaptein i hæren og fester med eliten i Tromsø. Han lever som en general og skriver bok om sin suksessfulle reise. Boken blir en suksess og oversettes til flere språk. Så kommer hverdagen og helten får nye utfordringer. Dette blir drøftet i underproblemstillingen “Er Hjalmar Johansen en taperskikkelse?”.

4.1.3 Delkonklusjon underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en helteskikkelse?”

Flere mener at Nansen aldri hadde klart seg uten Hjalmar Johansen (Kvam, 1997). Hans styrke og utholdenhet bidro til at de klarte å gjennomføre reisen. Nansen sin visjon om Nordpolen og tilbudet om å gå dit på ski, gjorde at Hjalmar Johansen oppnådde heltestatus. Datidens ånd med mye nasjonalisme og stort behov for heltedåder understreket dette.

Med bakgrunn i drøftingen utkrystalliserer delkonklusjonen seg:

Hjalmar Johansen kan karakteriseres som en helteskikkelse

4.2 Underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en lederskikkelse?”

4.2.1 Teori: Stå imot mengden, gruppeteori og filosofiske betraktninger

Denne delen er basert på Robert Sternbergs teorier og supplert med gruppeteori og filosofiske tenkesett.

Stå imot mengden

Robert Sternberg skriver i boken “Defying the Crowd” om kreativitet og det usikre ved å stå alene. Han deler kreativ intelligens inn i områdene:

- Generering av ideer
- Problemløsning
- Praktisk tilnærming

Villighet til risiko er et personlighetstrekk hos kreative personer. Den største utfordringen ved å være kreativ, er å skille seg fra mengden. Faren ved å skille seg ut, er at mengden vender seg mot deg. Å generere ideer mot mengden er derfor risikabelt. Frykten for å feile er der. Mange forsvinner fordi de ikke tåler dette presset. Noen blir brent og bestemmer seg for å følge reglene. Andre mener det ikke er bryet verdt å gå egne veier. I mange organisasjoner er det derfor mangel på kreativitet (Sternberg, 1995).

Suksess er ofte vanskelig å følge opp og statistikken sier at man feiler etter en suksess. Kreative mennesker må ikke være redd for å feile.

Det er mange hindringer på veien. Sternberg deler de inn i eksterne og interne. Eksterne hindringer er for eksempel, politikk, kollegaer og nyheter. Interne hindringer kan være mental blokkering, gå seg bort i forhold til problemet, ikke klare å gå imot autoriteter og lav grad av endringsvillighet.

Gruppeteori

Wilfred Bion jobbet mye med grupper (“Erfaring i grupper” 1961) og hevdet at man må gjennom visse steg i gruppeprosessen (Johannesen, 2003/2004):

1. Dependency (avhengighet)
 - ubevisst vil vi lete etter en leder som vi tror hjelper gruppen
2. Fight-Flight (kampflukt)
 - sluss eller stikke av, de fleste vil flykte, finner grunner til å flykte
3. Pairing (allianser)
 - gruppen bygger opp underallianser for å sikre seg hvis leder blir borte
4. Workgroup (arbeidsgruppe)
 - gruppen har fått sin identitet, viktig for at gruppen skal utvikle seg videre

For å komme til steg 4 må man gjennom steg 1-3. Bion mente grupper hadde et ubevisst liv og at disse stegene ofte er vanskelige å se.

Gruppetenkning er ofte en hindring i grupper. Gruppetenkning er definert av Donelson Forsythe “A Strong concurrence-seeking tendency that interferes with effective group decision making” (Forsythe, 1999:325). I følge Irving Janis har gruppetenkning symptomer som:

- gruppepress
- selvsensur
- hjernevakt
- tilsynelatende enstemmighet
- illusjon om usårbarhet
- illusjon om moralitet
- forvrengte antagelser om “de andre”
- få eller polariserte strategier for beslutninger

Årsaker til gruppetenkning, er i følge Janis; et sterkt og fast samhold, isolasjon, en sterk lederstil, beslutningspress, samt liten tid (Forsythe, 1999).

Filosofiske betraktninger (valg, kongstanke og fortvilelse)

Filosofer som Kierkegaard og Nietzsche, samt forfatteren Ibsen er opptatt av menneskets individualitet. Kierkegaard fokuserer på det å stå for noe, selve valget. Friheten til å velge er vanskelig. Eksistensielle valg må alle ta. Det å stå for noe er viktig også for Nietzsche; vilje til makt og vilje til kraft (Bjartveit, Eikeset, 2004/2005). Dr. Stockman i en "En folkefiende" hadde påvist feil i drikkevannforsyningen, men løsningen var for dyr for kommunen (Ibsen, 1930). Stockman visste at han hadde rett og kunne ikke vike. Hadde han veket, ville han ha skaffet seg en ubotelig skade på sin sjel Ibsen i En Folkefiende: "Den som står alene har rett". Ibsen beskriver også i sitt siste dramatiske verk "Når vi døde vågner" fra 1899 at mennesket må stå for noe, alternativet er flukt eller feighet. Først når det er for sent, ser man hva man har gjort galt (Bjartveit, Eikeset, 2004/2005).

Dette fører oss over til begrepet "Defining moments", der Joseph L. Badaracco påpeker det sentrale for en selv. Spesielt er han opptatt av de øyeblikkene som er viktigere enn andre. Vi står ofte ovenfor valg mellom pest og kolera. En leder må vite hva han eller hun kan leve med (Badaracco, 1997). Valget må være eksistensielt. Aristoteles mente også at enkelte handlinger er ekstra viktige. Han stod også for en filosofi som hevdet at man ble det man gjorde (Bjartveit, Eikeset, 2004/2005).

En kongstanke må være eksistensiell. Man må ha den inni seg. Kongstanken skal være handlingsorientert. Kierkegaard kaller det at træde i karakter, vise hva du mener. En kongstanke skal også "jobbe for et felles gode" (Bjartveit, Eikeset, 2004/2005). Det har en analogi i heltens reise - utover og innover seg selv, gevinsten er egen identitet eller en fasttømret identitet (Campbell, 2002). Du bør være ditt lederideal, forholde deg til deg selv. Ibsens "Kongsemnerne" fra 1864 viser at det ikke er mulig å ta en annens kongstanke. Må således en leder ha en kongstanke? Ja, hvis du skal være en leder og nei hvis du skal være en administrator. Som Kierkegaard velger å si det "Jeg har lagt vinn på uttrykket 'å velge seg selv' i stedet for 'å kjenne seg selv'" (Bjartveit, Eikeset, 2004/2005).

Det kan være interessant å trekke inn Kresten Nordentoft sin bok "Kierkegaards psykologi". Kierkegaard analyserer den underordnedes forhold til herskeren: Å være

til for den mektige, kanskje også dominere via en avhengighet. Herskeren kan bli for avhengig av sin underordnede som tar over ledelsen. Men som i erotikken kan begeistring slå over i sin dialektiske motsetning: i hat (Nordentoft, 1995).

Kierkegaard grubler over sin dype depresjon; er den selvforskyldt eller et resultat av skjebnen (sykdom)? Han analyserer keiser Nero og finner at keiserens tungsinn var en følge av innadrettet aggresjon. Konsekvensen av spenningen var (for Nero) masse mord, men kunne også ha ført til selvmord (Nordentoft, 1995).

Kierkegaard mener at psykisk spenning (fortvilelse) kan reduseres ved å få en fortrolig å tale med, ved å åpne seg og få til en forsoning. Kierkegaard forsto at en melankoliker (tungsindig) også kunne ha en surrogatnytelse av å dømme seg selv, ved at selvet besto av den imaginære indre og forhatte andre. Denne avverge - funksjon gjør fenomenet demonisk i Kierkegaards målbruk. Skyld er en sentral faktor i melankolien (Freud). Fortrengt skyld må erkjennes for å oppnå helbredelse. Her står Kierkegaard og Freud på samme grunn (Nordentoft, 1995).

I sin egen "personlige gjennomsiktighet" kunne Kierkegaard likevel ikke oppgi tungsinnen. Han forsto at lidelsen ga ham en inspirasjon, han ikke ville unnvære. Kierkegaard avskyr medlidenhet og vil helst bli værende i sin "hemmelige" elendighet. Han vil ikke ydmyke seg ved å be om hjelp (Nordentoft, 1995).

I en krise er Kierkegaard opptatt av desintegrasjon og konflikten i krisen. Det avgjørende er at mennesket får en avstand til seg selv og en forestilling om seg selv og sin tilstand. Refleksjon er en nødvendighet. Unnvikelsen fra krisen kalles flukten (Nordentoft, 1995). Det mulige blir da fraværende.

4.2.2 Analyse og drøfting: Stå i mot mengden, gruppeteorier og filosofiske betraktninger

Hvor står Hjalmar Johansen? Er han kreativ? I mange sammenhenger kan det virke slik. Han er en person som tør å stå alene, stå på det han mener er riktig. Dette er en typisk egenskap til en som er kreativ. Hjalmar Johansen sin kreative styrke ligger særlig i å generere ideer og praktisk tilnærming.

Kritikken av Roald Amundsen sitt første forsøk mot Sydpolen i september 1911, kan være siste gang Hjalmar Johansen gikk imot mengden. Huntford skriver "Det er forståelig at Johansen bebreidet Amundsen for hans oppførsel dagen før. Men utbruddet hadde dypere årsaker. ..." (Huntford, 1980:301). Johansen skriver i sin dagbok at: "Jeg har sagt ham sandhed og det er ikke alltid den bedste å høre, og derfor er jeg i unåde...jeg tror, jeg tør si, at jeg har været han til god nytte." (Huntford, 1980:305). Huntford sier også at de fleste var enige med Johansen, men vek unna et åpent opprør. Det er tøft å stå i mot sjefen i en kompakt gruppe.

Det er ting som tyder på at Hjalmar Johansen ble brent. Han ble utstøtt av polargruppen på Framheim. Kanskje orket ikke Hjalmar Johansen lenger å gå mot mengden da han kom hjem? Etter hjemkomsten fra Sydpolen turte han ikke å stå frem. Det er slitsomt å hele tiden stå i mot majoriteten. Dette fikk han føle på Framheim, da ingen støttet han etter oppgjøret med Amundsen (Kvam, 1997).

Hjalmar Johansen "gikk over" de eksterne og interne hindringene og sa alt han mente. Han tok en risiko, selv om frykten for å feile var der. Johansen hadde suksess med Nansen. Han jobbet med diverse ekspedisjoner på Spitsbergen. Det gikk også relativt bra (Kvam, 1997). Feilet han under Sydpol ekspedisjonen? Gjorde han ikke rett da han kritiserte Roald Amundsen for tilbaketog i september 1911? Uansett er det manns mot å stå frem i en slik situasjon. Tro på deg selv! Tør å stå alene! Hjalmar Johansen hadde troen og turde å stå alene. Både på Sydpolen og Nordpolen.

Hvorfor ble ikke Johansen støttet etter kritikken av Amundsen på Sydpolen? Han var sterk nok til å gå imot mengden. Det var ikke riktig fremgangsmåte, hvis de skulle nå

Sydpolen. Dette var panikk, mente Johansen. Her kommer gruppetenkningen inn. Amundsen var livredd for å få Johansen som utfordrer i polgruppen (Huntford, 1980). Mye tyder på at de andre deltakerne på Fram III-ekspedisjonen ikke kunne stå på Johansen sin side på grunn av gruppesymptomene. Gruppepresset var maksimalt. Tilsynelatende var det derfor en enstemmighet om at Johansen hadde gått for langt. Det er også grunn til å tro at andre farlige gruppetrekk var tilstede under frokosten på Framheim 18. september 1911. Hjalmar tar likevel til motmæle. Det viser en styrke som kan være vanskelig å forstå i dag.

På Framheim var det et sterkt samhold. Det var en sterk leder som sa hva han mente og stod urokkelig for det han sa. Nordmennene var til de grader isolert. Tiden var knapp. Ville de nå Sydpolen før Scott? Gruppetenkningen måtte bli sterk. Derfor er det ikke så rart at ingen støttet Johansen offisielt. Likevel kommer det frem at flere hadde samme synspunkt på Amundsens første forsøk på å nå Sydpolen (Kvam, 1997). Dette impliserer etter min mening at Johansen må settes i et ennå mer positivt lys. Han tør å si hva han mener, selv om konsekvensene kan bli store. Kanskje større enn han selv forsto. Han var i allianse med Amundsen og fikk en slags nestleder rolle. Han overtok ledelsen da Amundsen var syk. Amundsen måtte slå påstandene om "panikk" kraftig tilbake. Ingen var da i tvil om hvem som var lederen, og hvem som hadde rett. I Hobart, sørget Amundsen igjen for at Johansen ble kneblet ved en avtale som fastslo at Johansen ikke kunne si noe om hendelsene på Framheim (Kvam, 1997). Johansen valgte å stå alene resten av livet, og byrden ved dette skulle vise seg å bli for stor.

Ble Johansen et offer for symbolikk? Gikk han nesten i døden for andre (Prestrud)? Han vernet om Amundsen fordi han ikke forteller sin versjon om hva som skjedde på Framheim. I dagboken fra Sydpolen kommer det frem at han gleder seg til å fortelle hendelsen til Nansen. Er skuddene på Solli plass en symbolsk handling fordi han ikke lengre klarte å stå imot? Det var fight eller flight. Han valgte til slutt "flight".

Kanskje Johansen stod for det riktige? Selv om enden var tragisk, var det eneste utvei for ham, slik han følte inni seg. Han hadde gjort rett for seg selv. Johansen viste styrke ved å stå alene. Johansen tok valget selv om det var vanskelig. I denne

sammenheng understrekes Johansens “viktige hendelser”. For Johansen er det mange slike øyeblikk; deltagelse på Fram I-ekspedisjonen, sammen med Nansen på ski, sammen med Bruce til Spitsbergen, deltagelse på Fram III-ekspedisjonen, oppgjøret med Amundsen, blir ikke med Hoel til Hamar, skuddene på Solli plass. Alle viktige hendelsene blir med på å forme Johansen sitt liv. Han var en person som måtte ut og vise sine fysiske krefter. Allerede i ungdommen var han en aktiv idrettsmann som alltid gjorde noe ekstra (Kvam, 1997). Kanskje var han også en person som hele tiden måtte tøyne grensene, gjøre det ingen andre hadde våget. Handlingene viser at han står for noe og tør stå alene.

Hittil i drøftingen kan det se ut som at Johansen er en lederskikkelse. I unge dager var han aktiv idrettsmann og stiftet idrettslaget Odd som blir norgesmester i turn for lag. I denne perioden var han en klar lederskikkelse i sitt miljø (Østvedt, 1967). I studielivet lyktes han ikke. Det var mye moro og alkohol, men mindre studiet. Han gikk glipp av det ”gyldne skinn” som juridisk embetseksamen ville ha representert. Han ville “reparere” ved å bli premierløytnant, men oppnådde bare graden sekondløytnant (nummer 2). Men hva er egentlig Hjalmar Johansens “gyldne skinn”? Som tidligere nevnt kan det være å bli blant de første på Nordpolen. Denne turen viste seg å ta vendinger som ikke var planlagt. Nansen og Johansen kom hjem som større helter enn det Johansen forutså. Likevel var det Nansen som var den største helten. Han hadde et klarere “gyldne skinn”, mens Johansen kun ble med som hjelper pga. sin styrke og utholdenhet. Johansen var nummer to (Huntford, 1980).

Etter hjemkomsten gikk det opp for Johansen at han måtte ut igjen. Spitsbergen ekspedisjonen med Bruce ble en redning etter at han var kommet opp i en uholdbar situasjon hjemme. Både jobb og familie var borte. Senere blir Fram III-ekspedisjonen viktig. De setter kurs mot Sydpolen. Det var ikke kjent på forhånd. Likevel blir det å komme først på Sydpolen et “gyllent skinn” for alle deltakerne. Hjalmar visste han ville greie det, visste at han hadde styrken. Han visste hva en slik tur innebar. Kongstanken hans var kanskje å komme ut, være med på nye ekspedisjoner der ingen andre hadde vært. En kongstanke må være eksistensiell. Det er ikke er mulig å ta en annens kongstanke. Det er Nansen og Amundsen sine kongstanke han vil være med på og det ser ikke ut til at han har en egen. Johansen hadde ikke noen kongstanke, han

var en enkel mann. En kongstanke skal også “jobbe for et felles gode”, f.eks.: Sydpolen må bli norsk! Johansen levde i skyggen av andre og fulgte andres avgjørelser. Det var gymnastikk, turn og idrett som var hans gyldne skinn. Her følte han en ekthet. Kontorarbeid og intellektuell virksomhet gav ham ingen velvære.

Johansen hadde vært i skyggen av Nansen eller som Huntford sier det “bare gjenskinnet av Nansens stråleglans” (Huntford, 1980:185). Han blir etterhvert en hjelper eller følger. Planlegger ikke nok og er muligens ikke sterk nok psykisk. I følge Huntford var Amundsen redd for at Johansen skulle rokke ved hans autoritet som leder. I dagbøken til Johansen ser vi at han stadig var leder ved gruppedeling eller når Amundsen selv ikke kunne delta. Johansen fungerte tilsynelatende (ikke klart definert) som nestleder (Johansen, 1911).

Huntford forteller også at “Johansen led sterkt av både av frustrasjon, motvilje og selvbekreidelse. Han var en evig toer og følte seg mislykket. På toppen av det hele var han nå en avholdende alkoholiker. Det var ikke lett for Amundsen å vite hvordan han burde gripe det hele fatt. Han dempet rivaliseringen ved å støtte seg til Johansen. Selv om det ikke fantes noen rangorden under Amundsen, lot han Johansen fungere som nestkommanderende.” (Huntford, 1980:284). Det kan synes som om Amundsen ga Johansen den vanskelige jobben som nestleder fordi han ville hindre konflikt. Tilsynelatende fungerte dette godt helt fram til september 1911. Johansen sine notater i dagbøkene understøtter dette. I sin dagbok 7.juni 1911, der han proklamerer sjefens skål, de var tydeligvis på god fot: “Ved kaffen utbrakte jeg sjefens skål, og mente at samarbeidet falt lett her, da vi hadde en så forstandig og elskverdig sjef” (Aas, 1996:8). Nestlederrollen var Johansen stolt av, dette kommer frem i originaldagboken fra søndag 30.juli, der han refererer til hvem som var sjef i teltene. “Chefen er chef i det første og jeg i det andet” (Johansen, 1911). Spørsmålet er om Johansen taklet rollen som nestleder? Han hadde så mange meninger om hva som var riktig og galt. Selv om redningsaksjonen, som antakelig reddet Prestruds liv, var en bragd, burde Johansen ha taklet møtet med Amundsen dagen etter på en bedre måte.

Amundsen var avhengig av Johansens styrke, polarerfaring, ordenssans og ikke minst hans gode forhold til Nansen. Prøvde Johansen å gjøre seg uunnværlig for Amundsen

og få ros for å ha reddet Prestrud? Når dette mislyktes, slo det over i hat fordi hans innsats ikke ble respektert av sjefen. Hans innesperrede hat til Amundsen kan psykologisk oppfattes slik at Amundsen hadde en stor plass i Johansens eget selv. Han blir sint på seg selv, men det er andre han egentlig er sint på (faren, Nansen, Amundsen). Alle har “sviktet han”, via mislykket utdanning, mislykket vennskap, mislykket ekteskap, mislykket sydpolekspedisjon. Johansens indre psykologi er preget av skyld og skam.

Kan helten Hjalmar Johansen ydmyke seg? Hadde Johansen ingen fortrolig å snakke med, åpne seg for? Det hadde han ihvertfall ikke på Sydpolen. Alle støttet Amundsen. Hvem hadde Johansens å prate med ellers i livet? Ingen når han kom hjem fra Sydpolen, han turde ikke. Han var avtaleforpliktet til å tie. Kanskje ikke tidligere i livet heller? Er han for stolt? Derved opprettholder han faren for selvmord. Angst og fortvilelse hindrer mennesket i å gjøre det rette. Den fortvilede bevarer en dunkelhet om sin tilstand og et valg kan bli tragisk (Nordentoft, 1995).

Hjalmar Johansen så seg sannsynlig som en Sydpolens erobrere, men reagerte relativt lite på den faktiske utelukkelsen. Bruddet i hans selvpersepsjon må ha vært formidabelt. Ved ikke å være Sydpolerobrere, fortvilte han over ikke å bli av med denne delen av seg selv (som sydpolerobreren i selvet). Ved liten selvreflekterende evne ble dette tragisk og dødelig.

Undervurderte Johansen Amundsen sin følsomme personlighet? (Albretsen, 2003). Johansen var i Nansens skikkelse. Amundsen hadde “tatt” Fram. Nansen ville også være først på Sydpolen. Nansen hadde nevnt dette for Johansen da de overvintret på Frans Josef Land (Kvam, 1997). Amundsen ble påtvunget Johansen.

4.2.3 Delkonklusjon underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en lederskikkelse?”

Drøftingen viser at Hjalmar Johansen ikke hadde en egen kongstanke, selv om han ønsket å være leder. Han levde på andres kongstanker. Hjalmar Johansen var imidlertid ikke redd for å stå imot autoriteter, eller å forsvare det han mente var riktig. Dette bidrar til at Amundsen gir han en uformell nestlederrolle på Fram III-ekspedisjonen. Likevel er hjelperen og kameraten de viktigste rollene til Hjalmar Johansen i polarekspedisjonene.

Med bakgrunn i drøftingen utkrystalliserer delkonklusjonen seg:

Hjalmar Johansen kan ikke karakteriseres som en lederskikkelse
--

4.3 Underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en taperskikkelse?”

4.3.1 Teori: Heltens skyggesider, taper, tragisk helt og syndebook

Heltens skyggesider

Skyggen er sider av deg selv du ikke ønsker å snakke om. Det er sidene du frykter og forakter. Ofte full krasj med eget selvbilde (Stoknes, 2002/2003). Også helten har skyggesider. Som tidligere nevnt avsluttes heltereisen med hjemkomsten. Campbell skriver: “For helten selv kan *tilbakevendelsen til, og reintegrasjonen i samfunnet* være den vanskeligste oppgaven av alle, den delen av reisen som er nødvendig for å få en kontinuerlig sirkulasjon av åndelig energi i verden, og som – fra samfunnets synspunkt – rettferdiggjør heltens lange tilbaketrekning” (Campbell, 2002:32).

Mang en fiasko bekrefter de vanskeligheter som hører til denne overgangen (livsbekreftende terskelen). Det første problemet den tilbakevendende helten møter, er å akseptere livet – med sine vekslende gleder, sorger og banaliteter. Hvorfor reise tilbake til en slik verden? Å krysse linjen uten å ta med prinsipper fra den ene verden til den andre er vanskelig. Campbell trekker inn Nietzsche: ”Den komiske danser, erklærer Nietzsche, hviler ikke tungt på et enkelt sted, men snur seg og hopper lykkelig og lett fra et sted til et annet. Selv om det bare er mulig å tale fra et sted av gangen, gjør ikke dette alle andres steders innsikter ugyldige” (Campbell, 2002:166).

Hvis helten ikke klarer overgangen, kan det gå raskt nedover. Det er vanskelig å gå fra å være anerkjent og beundret til å være vanlig mann i gata. Fallet kan bli særlig stort når helten har vært høyt opp (Bjartveit, Eikeset, 2004/2005). Viktig å jobbe med fallet etter fallet; å akseptere fallet. Jung sier at frykten for å falle ned i selvet er frykten/angsten for å falle ned i helvete. Vi er redd for hva som ligger der (Stoknes, 2002/2003). Campbell beskriver dette som å overlate alt til djevelen: å trekke seg tilbake, lukke døren og låse den. For mange kan dette få tragiske følger.

Kjetil Arnulf i “Heltens ansikter” mener at helten har, som Janus (Leksikon), to ansikter: en positiv og en negativ side. Helten kjennetegnes ved sine seire. Mot,

sikkerhet, vilje til seier og å gå i døden for sin sak kan være gode trekk ved et menneske. Helten er ofte hensynsløs med stor hersketrang, han slår ned motstand med hård hånd. Helten kan vise hovmod, raseri, er kritikkløs eller fører et utsvevende liv. Enkelte føler seg utvalgt av skjebnen eller Gud (Arnulf, 1996).

I Roma prøvde republikanerne å stagge keiserne. I Israel satte loven og profetene mye inn på å få kontroll over kongene. Den danske admiralitet prøvde å stoppe Tordenskiold ved intriger og ordre, men den norske marineoffiseren hadde kongens gunst. I løpet av korstog -tiden ble pave og keiser mer og mer ambivalente til riddernes brutalitet. Militærstrategen Carl von Clausewitz så klart at det å skape angst var et vesentlig moment i krigslykken, men helt mot måtte styres. En helt trenger sitt publikum, den jublende folkemasse. I storgruppen (Bion) finner vi flight, fight tendenser - akkurat som i en krig. Noen helter er sønner av fedre som har sviktet (Stalin, Hitler, Churchill). Førte en fortrent frustrasjon overfor fedrene til en voldsom livsbane? Freud la vekt på å ta skuffelsen inn over seg, romme den istedenfor å agere den ut (Retterstøl, 2004).

Begrepet taper, tragisk helt og sydebukk

Paul Moxnes sier at taperen er det motsatte av helten. Følelsen av mislykkethet, det å ikke få det til, kjennetegner taperen (Moxnes, 2001). Taperen har ingenting, han er ikke i sitt rette element, han er ikke seg selv. I følge Moxnes kjennetegnes vinneren ved at han er seg selv og ikke spiller en annens rolle. Taperen er en som har mistet sin plass og blitt fratatt sitt medlemskap i organisasjonen. Han har ved uhell eller udyktighet falt utenfor. Taperen har følelser av angst og aggresjon. Moxnes trekker taperrollen enda lenger. Den ultimate taper er den som bare forsvinner, et tall blant de døde, en anonym grav.

Om den tragiske helten sier Moxnes: "Det fjerde og siste heltestadiet er når gudene forlater helten og overlater ham til seg selv. Dette er den tragiske helt. Uten sine beskyttere, vil han ikke kunne hanskes med sin fremgang og seire. Uten sine beskyttere vil han til slutt falle for eget hovmod." (Moxnes, 2001:179). Dette kan føre til stormannsgalskap og deretter til nederlag. Både Moxnes og Campbell understreker den vanskelige hjemkomst til det hverdagslige.

Moxnes skriver at syndebukker er påkrevet når en organisasjon er i krise. Dette er en rolle noen må få. Jo større krisen er, jo høyere opp i hierarkiet blir syndebukken valgt. Ved å skape syndebukker får de sterke lederne ro i sjelen. Når nederlaget rammer organisasjonen, trenger den å få utløp for sin misnøye (Moxnes, 2001). Syndebukkprosessen brukes til bl.a. til å beholde organisatorisk makt. Organisasjonen krever et slikt offer for at visjonen eller strategien skal virkeliggjøres.

4.3.2 Analyse og drøfting: Heltens skyggeside, tragisk helt og taperen

Heltens skyggeside

Jeg vil først fokusere på Nansens og Johansens hjemkomst etter heltereisen i 1893-96. Den vanskelige hjemkomsten blir også beskrevet av Huntford: ”Da han kom hjem sammen med Nansen...en av dagens helter. Men da jubelen var over, ventet hverdagen, et sjokk som krever visse egenskaper hvis man skal klare det. Det ble for meget for Johansen, som for mange andre. Da Johansen kom hjem, trodde han lykken var gjort. Han oppdaget snart at polarinnsats ikke nødvendigvis sikrer fremtidens lykke. Han ble belønnet med permanent stilling som kaptein i hæren i Tromsø, men det betydde bare at han vendte tilbake til en ensformighet han hadde flyktet fra, ut i snøhavet” (Huntford, 1980:183-184). Det første helten møter, er dagliglivet med sine banaliteter, gleder og sorger. Johansens reaksjon passer fint inn i Campbells bilde. De første årene var bra for Johansen; jobb, ekteskap, barn og venner. Men så ble de nye utfordringer for store. Han klarte ikke å leve dette livet og tok til flaska. Det gikk jevnt nedover med han. Bidrag fra Nansen gikk til mer brennevin. Han kom seg ut igjen takket være økonomiske hjelp fra Nansen (Kvam, 1997). Johansen fortvilte over situasjonen. Bidraget fra Nansen skulle sørge for at han kom ovenpå igjen. Han var seg selv ute i isødet, sammen med likesinnede. Fysisk utholdenhet, hjelpsomhet og trofasthet var egenskaper som var viktige. Dette fikk spesielt Nansen glede av. I det hverdagslige gikk det ikke like bra.

Johansen var mye på fylla i Tromsø, men dette var ikke noe nytt. Studietiden var også preget av piker, vin og sang. Han kjedet seg som “kontorkaptein”. I den situasjonen

han kom opp i, følte han en skam både overfor familie og forbildet Nansen (Kvam, 1997).

Johansen var høyt oppe og var en helt, fallet eller tilbakeslaget blir desto større. Fra heltetilværelse og livet med eliten i Tromsø til å bo på et stusslig pensjonat med flasken som trøst, er fallet stort. Han burde på et tidligere tidspunkt ha sett eller følt trangten til å reise ut og innsett sin begrensning i det vanlige liv. Dette hadde forskånet ham for å ydmyke seg og å komme i den uholdbare tilstand, som han befant seg i begynnelsen av 1900 tallet. Veien bort fra flasken var vanskelig for Johansen.

Hjalmar Johansen hadde mange positive heltekkvaliteter som mot, hjelpsomhet og vilje til å holde ut i store fysiske vanskeligheter. Helteglorien etter Fram I-ekspedisjonen gjorde ham kritikkløs overfor festing og militæradministrasjon. Han bagatelliserte sitt alkoholforbruk både som student og offiser. Han undervurderte Roald Amundsens krenkbarhet i en smågruppe, der de fleste kjente sjefen fra årene gjennom Nordvest –passasjen. Han ble satt utenfor sitt mål: å være den første på Sydpolen. En helt som blir satt ut av sin sammenheng, kan komme i don Quijotes rolle (Cervantes roman): å bli en taper eller tape for all verden. Den skammen kunne Hjalmar Johansen ikke leve med.

Tragisk helt

Er det mulig å se Johansen som en tragisk helt? Nansen er Johansen sin beskytter. Johansen kom tilbake og opplevde en rus som han aldri hadde opplevd før. Når Nansen får andre oppgaver etter Fram I-ekspedisjonen er Johansen overlatt til seg selv. Hans beskytter er borte. Faren for stormannsgalskap og deretter nederlag var tilstede. Det er kanskje svake tegn på stormannsgalskap i Johansens Tromsø-handlinger. Han hadde vanskeligheter med å mestre det trivielle livet. Det gikk jevnt nedover inntil han fikk et oppdrag om å dra til Spitsbergen i 1907. Selv skriver Johansen til Nansen: “Jeg vil nu se til å komme meg med på en eller annen expedition til sommeren, - næsten ligegyldig hvilken for at komme væk fra denne tilværelsen, der i de senere år har vært alt andet end tiltrækkende.” (Huntford, 1980:184). Allerede på vei hjem etter Fram I-ekspedisjonen i 1896 hadde han lengsler om å vende tilbake til isødet . Til sin venn Samuel skrev han: “Ondt har jeg lidd på denne

tur, men godt har det vært allikevel., - og vet du hva, - jeg vil ut igjen” (Kvam, 1997:196). Det gikk 10 år med opptur og heltedyrkelse, deretter store nedturer med skilsmisse og arbeidsløshet. I 1906 trodde ikke Nansen på nye vellykkede ekspedisjoner for Johansen. Den neste hjemkomst kom til å bli like vanskelig (Huntford, 1980).

Taper

Jeg vil se mer på taperbegrepet i forhold til Johansen sitt liv. Hjalmar sitter med en klar følelse av mislykkethet etter skilsmisse og arbeidsløshet. Han har ingenting, han er ikke i sitt rette element og han er ikke seg selv. Vinner (helt) har han vært. Johansen er uten kontakt med livet rundt seg i begynnelsen av 1900 tallet. Han fungerer bare på overflaten og dekker over eget indre vakuum. Han føler seg tom og inkompetent. For å dekke over dette tyr han til flaska. På denne tiden ønsket han å ta sitt liv. I dagboken fra Spitsbergen skriver han 20.februar 1908: ”Sidste polarnat i Tromsø troede jeg ikke, jeg skulle overlevet, ikke for mørkets skyld, men for det annet----! Jeg husker godt sidste gang, jeg så solen, før den polarnat skulde begynde. Det var mens jeg havde gutterne (soldatene) i Tromsø. Jeg så solen da den sidste dag før den forsvandt under horisonten. Jeg tenkte i mit stille sind, mens gutterne havde spredning (spredte seg), og jeg stod og betragtede solen: ’Denne sol får du aldrig se mere i det liv, se nu på den, det er for siste gang’ ” (Aas, 1998:43).

Johansen er en gambler. I originaldagboken på Nasjonalbiblioteket skriver han “Pilikantturneringen går en gang hver aften. Bj. og Jørgen er nok i føreste række. Jeg lærer Lindstrøm halvtolv i pausene og vi spiller om svimlende summer. Jeg skylder nå han 5000 kr. Jeg havde tilgode det halve af dette beløb så satte han ind det hele og fik halvtolv. Og siden har jeg ikke fåt ham til å spille, for ‘han vil heller ha de penge tilgode’ ” (Johansen, 1911). Det er tydelig at Johansen likte å gamble. 5000 kroner på den tiden var ikke småpenger (det var nesten to års gasje for en mann).

Det fatale tilbaketoget på Sydpolen september 1911 måtte få etterspill. Disse dagene var kritiske. Når nederlaget var et faktum og Johansen sa hva han mente, benyttet Amundsen sjansen til å utpeke en syndebukk. Dette var en rolle noen måtte få etter tilbaketoget: Johansen var jo en slags nestleder og var således høyt oppe i den lille

organisasjonen i Framheim. Maktkampen mellom Johansen og Amundsen måtte komme til overflaten før eller senere. Dette var kanskje Amundsen sin sjanse til å få satt Johansen på plass. Samtidig var det kanskje Johansen sin sjanse til å ta oppgjøret med Amundsen og hans metoder. Amundsen vinner denne kampen og bruker denne prosessen til å beholde sin makt. Visjonen om sydpolen kunne opprettholdes. Han skriver i sin dagbok: "Dette var en trist ende på en ypperlig enhet. Men jeg finner at det eneste rette er å ekskludere ham etter hans oppførsel. På vår ferd må det ingen kritiserende elementer være. Spesielt når de kommer fra en gammel polferder som han, så blir de dobbelt så farlig." (Kvam,1997:43). Han ble et offer og syndebukk. Alle de andre polfarerne sverget sitt troskap til Amundsen. Problemet var selvfølgelig at Johansen ikke kunne sendes hjem. Således var det en stor risk for organisasjonen at han fortsatt måtte være under det samme tak. I Johansen sin dagbok står det " Han er dødelig fornærmet fordi hans egenskaper som sjef har lidd skipbrudd Han er nok ikke den mannen som jeg hadde trodd han var til å lede en ekspedisjon som denne" (Kvam,1997:46). Johansen står på sitt og dagboken viser at han i utgangspunktet så opp til Amundsen som en leder som ville klare dette, men ikke levde opp til dette. Johansen hadde mistet sin plass og medlemskap i organisasjonen. Mange på Framheim synes synd på Johansen. Han var blitt en taper.

Hvorfor gir Johansen opp etter Sydpol ekspedisjonen? Han får tilbud om hjelp og jobb i 1912, takker ja, men møter ikke opp på avtalt sted. Hvorfor benyttet han ikke sjansen? Det kan virke som han har fått nok. Han er alene. Han er langt nede. Mye verre enn dagene i Tromsø. Etter Sydpolen kommer Johansen hjem som en taper og syndebukk. Han får ikke være med på alle festlighetene sammen med de andre fra Fram III-ekspedisjonen. Johansen sliter med skam, angst og aggresjon. Amundsen henger ikke lenger så høyt hos Johansen, som var hindret i å si "sannheten". I stedet vender han aggresjonen mot seg selv. Selvmordet blir en aggresjon rettet mot seg selv og ikke mot andre. Selvmordet blir en hevn som er uopprettelig.

4.3.3 Delkonklusjon underproblemstilling “Er Hjalmar Johansen en taperskikkelse?”

Hjalmar Johansen opplevde å bli en helt med positive og negative sider. Etter at jubelbruset hadde lagt seg, taklet han ikke det hverdagslivet. Taperstemplet ble ytterligere styrket under og etter Fram III-ekspedisjonen. Hjalmar Johansen ble taper og sydebukk.

Med bakgrunn i drøftingen utkrystalliserer delkonklusjonen seg:

Hjalmar Johansen kan karakteriseres som en taperskikkelse

4.4 Hvordan kan vi forstå Hjalmar Johansen?

Med utgangspunkt i delkonklusjonene vil jeg drøfte disse opp mot hverandre.

Hovedproblemstillingen ”Hvordan kan vi forstå Hjalmar Johansen i polarekspedisjonene?” kan således bli besvart. I utgangspunktet var min forståelse av Hjalmar Johansen relativt snever. Jeg mente han var en person som var et offer for Amundsens stormannsgalskap. Etterhvert har dette endret seg og jeg har fått et mer helhetlig bilde av personen.

I løpet av et liv vil en skikkelse kunne tolkes på forskjellige måter. Jeg vil fokusere på å forstå Hjalmar Johansen i polarekspedisjonene. Som jeg har vært inne på var han en meget erfaren polfarer. Ikke mange andre kan se tilbake på så mange ekspedisjoner ute i isødet.

Helteskikkelse vs. taperskikkelse

Mine delkonklusjoner sier at Hjalmar Johansen både kan sees på som helt og taper. Han ble løftet ekstremt høyt opp etter reisen med Nansen. Han fikk mer for sin helterolle enn det han kunne fordøye. Det ble vanskelig å følge opp. Helter var overmennesker på den tiden, spesielt innen polarferder. Det var heller ikke så mange av dem på den tiden. I dag leser vi og hører om helter hele tiden. Ville Hjalmar være helt? Kapteins lønn og jobb i Tromsø var ikke nok, til tross for at rollen som kaptein var viktig i Norges forsvar mot Sverige.

Paul Moxnes skriver om heltereisen at ”Heltens mål er dypest sett ikke prinsessen eller halve kongerike, som bare er symboler på hans seier, men å finne sin identitet, bekrefte det beste i seg selv” (Moxnes, 2001:175). Prinsessen og halve kongerike var ikke nok for Johansen. Dette ga ham ikke det som han egentlig ville ha? Han fant ikke sin identitet etter Fram I-ekspedisjonen. Han fikk ikke velge sitt tjenestested, men ble plassert i Tromsø. Han var lovet et nytt kompani lengre sør på etter fire år i nord. Dette løftet ble ikke holdt.

Han ble motarbeidet på grunn av den utradisjonelle måte å få kapteins grad på. Han fikk ingen venner i forsvaret. Det ble en ulykke for Hjalmar Johansen å være kaptein

uten å tilfredsstillende de formelle kravene. Overordnede hadde forbannet seg på at han skulle bli i Tromsø til siste tjenestedag (Kvam, 1997).

Campbell sier det ikke er langt sprang fra å være helt til å bli taper. Johansen kan være et eksempel på det. Fra å være en stor helt etter Fram I-ekspedisjonen, til å bli den store taper og syndebukk etter Fram III-ekspedisjonen. Han hadde hatt taperrollen i Tromsø, men hjemkomsten etter Fram III-ekspedisjonen var verre. Han verken kunne eller ville si sin versjon om hva som skjedde på Framheim. Det må ha vært forferdelig å gå i gatene i Kristiania etter dette.

Mange vil nok forklare Johansens selvmord som følge av oppgjøret med Amundsen, men det kommer frem i Dagboken fra Spitsbergen at Johansen ville ta sitt eget liv allerede i Trømsø (Aas, 1998). Dette viser at Johansen hadde slike tanker når han ikke var ute i isødet; ikke i sitt rette element. Noen vil nok undre seg over hva som feiler Johansen når man leser dagboken fra overvintringen på Spitsbergen (med Lerner). Lerner var selv en meget spesiell person, men han skrev ikke noe nedsettende om Johansen i sine dagbøker (Aas, 1998). Jeg er ikke ekspert på psykiske problemer, men jeg tror Johansen særlig manglet en selvreflekterende evne.

Selv om Johansen tok sitt liv og trolig var preget av psykiske problemer og et stort alkoholforbruk, vil mange mene det er drøyt å kalle en slik mann en taper. Han var tross alt blitt ”verdensmester” i turn, berømt polfarer og kjendis i sin egen samtid. At han var en helt er riktig etter datidens og nåtidens mål, men at han “reddet” Amundsens Sydpolekspedisjon er å gi ham mer kreditt enn jeg tror er riktig. Han reddet trolig livet til Prestrud. Det er en feiltolkning å tro at Amundsen ikke ville lagt ut mot Sydpolen med sine menn selv om både Prestrud og Johansen skulle ha omkommet. Denne type dødsfall ville ikke vært en sensasjon dengang. Derfor kan man si at Hjalmar Johansen er en betydelig mann i norsk polarhistorie, nærmere en helt enn en taper, men egentlig mest et menneske på godt og vondt.

Lederskikkelse vs. taperskikkelse

Mine delkonklusjoner sier at Hjalmar Johansen ikke var en lederskikkelse, men han var en taperskikkelse. Hans liv bestod av større svingninger enn normalt, men for meg virker det som om dette trolig kan forklares ved en svikt i hans selvbilde som han ikke fikk demmet opp for. En slik svikt tenderer til depressive lidelser og/eller økt alkoholforbruk. Han fant ikke ut av dette og fikk ikke/ville ikke ha hjelp fra andre.

Johansens egne dagbøker er godt skrevet, men det virker på meg som om han oppgraderer seg selv og skyver skyld over på andre. Også under ekspedisjonene preges dagbøkene av manglende selvinnsikt. Han satte seg selv ved siden av Amundsen og Nansen. Han ønsket å se seg selv som leder. Det finnes ikke-dokumenterte historier om adferd som setter Johansen i et noe mindre flatterende lys overfor sine ekspedisjonskollegaer, enn det man har likt å gjengi. Johansen slet nok med større problemer enn vi er klar over. Summen av Johansens, Amundsens og Nansens dagbøker samt andre ekspedisjonsdeltakere viser et menneske med utrolig store ressurser. Samtidig har han en kraft inni seg til å ødelegge det meste. Han ødelegger muligheten til å bli en leder, faller ned og blir en taper.

Lederskikkelse vs. helteskikkelse

Jeg har konkludert med at Hjalmar Johansen var en helteskikkelse, men ikke en lederskikkelse. En helt trenger ikke å være en lederskikkelse. Han var en helt etter Fram I-ekspedisjonen. At Johansen var en mann som kunne prestere mye, og gjorde nettopp det, er utvilsomt. Samtidig viser han store begrensninger som gjør ham til den han er. Når noen plasserer Johansen ved siden av Nansen og Amundsen er det i beste fall en godhjertet handling basert på manglende kunnskap om datidens ledelsesstruktur og hvilke egenskaper (gode og dårlige) og kunnskaper som man måtte besitte for å bli en relativt suksessfull leder. Johansen var fysisk perfekt disponert for sitt arbeid og dette ga suksess. Han hadde også egenskaper i form av tålmodighet og ro som i yngre år gjorde ham til det perfekte "polarverktøy". Han gjorde det han fikk beskjed om. Han fulgte lederens instruksjoner. Han levde på andres kongstanker, men hadde likevel ønske om selv å bli leder. Han har noe inni

seg han ikke får ut. Alle utmerkelse og utnevnelser etter Fram I-ekspedisjonen ser ut til å jobbe mot han. Som kaptein ble han motarbeidet og misunt. Det blir for mye å forsvare. Det store helteløftet hindrer han i å bli en lederskikkelse som folk ser opp til og følger. Heltestatusen kan han ikke leve med. Han satte seg i tillegg alltid høye mål, (jussen, militæret, polarleder, familie), men han klarte ikke å nå helt opp. Målene var for høye.

Spillte han en rolle? Var han seg selv? Jakten på mening var der kanskje hele tiden. Fant han meningen? Den største ulykke er aldri å finne den. Fortvilelsen blir forsterket i mangel på mening. Den tragiske helten oppstår når støttefunksjonen blir borte. Johansen ødela sitt forhold til både Nansen og Amundsen. Meningen for Hjalmar Johansen ble isødet. På turen hjem fra Fram I-ekspedisjonen skrev han "Og når jeg tenker på hvor herlig jeg synes det måtte bli å kunne si farvel til isen og farvel til alle lidelser og sammenligner den følelsen med min virkelighet nå, så finner jeg dog at virkeligheten allikevel ikke er så skjønn, som den stod for meg midt i vårt harde liv" (Kvam, 1997: 196).

Forståelsen av Hjalmar Johansen

Hvordan kan vi forstå Hjalmar Johansen i polarekspedisjonene? Pga. sin styrke og utholdenhet var han en stor polarhelteskikkelse fra Fram I-ekspedisjonen. Utmerkelse og heltedyrkelse taklet han ikke. Han ble motarbeidet av kollegaer i militæret, samtidig som han levde over evne i Tromsø. Han ble ikke noen lederskikkelse. Det gikk så langt at han til slutt ble en taperskikkelse i Tromsø og etter Fram III-ekspedisjonen. Han gjorde til slutt alvor av å ta sitt eget liv. Datidens store heltedyrkelse førte til at han mislyktes med sin ønskede karriere som polfarer og drev nådeløst mot selvmordet.

4.5 Teorivalg

Masterprogrammet "Ledelse; makt og mening" har et omfattende pensum innen fagområdet ledelse. Prosessen med utarbeidelse av hoved- og underproblemstillinger, ledet frem til valg av relevant teori fra pensum. For å besvare problemstillingene var det også nødvendig å trekke inn faglitteratur utenfor pensum. Jeg har anvendt ledelsesteori på individ- og gruppenivå.

På individnivå har jeg trukket frem teori og tanker fra filosofene Kierkegaard og Nietzsche. Kierkegaard fokuserer på selvet, det å kjenne deg selv, fortvilelse og ta valget. Nietzsche fokuserer det å bruke seg selv og sin vilje til makt. Det kan være en fare at fokus settes for mye på individet. I dag er det mye fokus på individet og det å kjenne seg selv.

I oppgaven er det referert til tre av Henrik Ibsen sine skuespill, men disse er ikke å anses som teori. Hans skuespill belyser imidlertid deler av teorien gjennom eksempler; "Hva skjer hvis man ikke gjør de rette valgene?" og "Hva skjer hvis man ikke går mot mengden?". Ibsen er en av de få norske dramatikere som fortsatt er aktuell. Blant annet Robert Sternberg sine teorier av nyere tid, kan man eksemplifisere gjennom tolkning av Ibsens "En folkefiende". Ibsen er en som setter tingene på spissen. Det er ikke slik at den som står alene alltid har rett!

Deler av teorien som er anvendt om individet er skrevet i andre tider. Etter min mening er dette både en styrke og svakhet. Styrken er at den har overlevd og fortsatt brukes i ledelsesopplæring. Dette vitner om at det er hold i teoriene. Ulempen er at vi for raskt kan anvende gamle teorier, som var ment for sin tid. Til tross for dette er filosofene Kierkegaard og Nietzsche en viktig del av oppgaven.

Badaracco sin bok "Defining Moments" kan tendere til å være mer opptatt av det som hendte i fortiden. Kierkegaard er mer opptatt av fremtiden. Som tid er fremtiden mer viktig enn fortiden. Fremtiden kan vi påvirke, mens fortiden er tilbakelagt.

Teorier fra ”Ledelse; makt og mening” preges av fokus på individet. Det gjenspeiles i denne oppgaven. I praksis vil også teorier om grupper og fellesskapet være viktig. En leder bør ha bakgrunn i både individ- og gruppeteorier. Wilfred Bion sine teorier er anvendt for å påvise utfordringen i gruppeutvikling. Dette er mer tydelig i Irving Janis’ teorier om gruppeprosesser. Janis representerer et kategorisk oppsett av motstandsfaktorer, som kan oppfattes som båstenking. Dette kan imidlertid komme til nytte i spesielle situasjoner.

Helteteorier inneholder også forhold om individ og grupper (storgrupper). I oppgaven er det anvendt helteteorier av Paul Moxnes, Joseph Campbell og Kjetil Arnulf. Dette er støttet med forelesninger fra ”Ledelse - makt og mening”.

Kjernen i Moxnes sine teorier er at andre fører oss inn i en dyprolle (eksempelvis via projektiv identifikasjon). Det er brukt enkelte dyproller i denne oppgaven.

Aristoteles har derimot en annen vinkling. Han hevder at man blir det man gjør. Joseph Campbells helteteori syntes jeg gir et godt og folkelig bilde av hva en heltereise innebærer.

Pensum er stort og forelesernes påvirkningsmakt er et faktum. Det er lett å få en forforståelse av teorien, avhengig av hva foreleseren legger vekt på. Derfor er det viktig å danne seg en egen oppfatning av teorien. Kombinasjonen av utvalgt pensumlitteratur og den nødvendige utvidelsen med faglitteratur utenfor pensum har gjort det mulig å svare på oppgavens problemstilling.

5. Sammenfatning, konklusjon og avslutning

5.1 Sammenfatning og konklusjoner

I denne oppgaven har jeg ønsket å se nærmere på Hjalmar Johansen sin rolle i polarekspedisjonene. Hovedproblemstillingen i oppgaven er:

- Hvordan forstå Hjalmar Johansen i polarekspedisjonene?

For å besvare spørsmålet er det nødvendig å drøfte Hjalmar Johansen sitt liv fra tre forskjellige ståsted. Underproblemstillingene er:

- Er Hjalmar Johansen en helteskikkelse?
- Er Hjalmar Johansen en lederskikkelse?
- Er Hjalmar Johansen en taperskikkelse?

Med bakgrunn i drøftingen av underproblemstillingene, utkrystalliserer det seg følgende delkonklusjoner:

- Hjalmar Johansen kan karakteriseres som en helteskikkelse
- Hjalmar Johansen kan ikke karakteriseres som en lederskikkelse
- Hjalmar Johansen kan karakteriseres som en taperskikkelse

Hvordan delkonklusjonene tolkes for å forstå Hjalmar Johansen i polarekspedisjonene?

På grunn av sin styrke og utholdenhet var han en stor polarhelteskikkelse.

Utmerkelser og heltedyrkelse taklet han ikke særlig godt. Dette førte til at han ikke ble noen lederskikkelse. Til slutt ble han taperskikkelse og gjorde alvor av å ta sitt eget liv. Datidens store heltedyrkelse førte til at han mislykkes med sin ønskede karriere som polfarer.

5.2 Avslutning

Hjalmar Johansen var en trofast kamerat man kunne stole på. Brevet fra Fridtjof Nansen et år etter Fram I-ekspedisjonen bekrefter dette og varmet nok Hjalmar Johansen hjerte:

“Til Hjalmar Johansen. Jeg kan ikke med ord få uttrykt hva jeg så gjerne ville ha sagt, når jeg med denne bok skal takke Deg for alt ditt trofaste arbeid, for at Du fulgte på isvandringen, for at Du under alt slit holdt så traust ut, - og så det lange år i hytta. Du var en god kamerat.

Men ikke minst vil jeg takke Deg for ditt trofaste vennskap. Jeg har den tro at om vi begge blir gamle og grå vil vi alltid med glede søke tilbake til minnene fra den tid vi ferdedes sammen, alene i den store ensomhet., mer ensomme enn noen før oss. Din alltid hengivne venn. Fridtjof Nansen.” (Kvam, 1997:209)

Hjalmar Johansen ble 45 år. Begravelsen fant sted i Odd Turnhall 9.januar 1913. Hans dødsfall ble beskrevet i de fleste aviser. Morgenbladet skrev:

“han følte seg visstnok ensom og lite tilfreds her hjemme. Det var liksom utfartene og strabasene holdt ham opp. Mellom slagene falt han sammen. Døden er visstnok kommet ham som en befrielse”. (Kvam, 1997:261)

I boken ”Norge under Haakon VII” blir Fridtjof Nansen minneord gjengitt:

“ I en varm minneartikkel hylder Fridtjof Nansen hans minne. Han forteller om da den enkle, staute karen med den tettbygde kroppen og de troskyldige øynene – landets første turner – meldte seg til Fram-ferden – og ble fyrbører ombord. Mens de en natt i august 1893 satt ved bålet på det ødslige, flate Jamal, våte så det surklet i sjøstøvlene, reiste Hjalmar Johansen seg, tok til og gjorde den ene saltomotalen etter den andre. For et overmål av kraft og spenstighet.

Det var gutt som ikke var grøssen. En dag var han slått over ende av en isbjørn. Han lå og holdt bjørnen i skinken, mens Nansen fomlet etter børsen i kajakken. Han hørte ham si ganske rolig: 'Nå får De nok skynde Dem, skal det ikke bli for sent'. Han passet for livet der nord i isen og kulden og ensomheten, med de store enkle drag. Det var i slekt med hans enkle natur. Dit lengtet han også alltid tilbake. Men for det trivielle hverdagslivet i byene var det som han ikke kunne få stilt seg inn igjen. Til det var ikke hans natur elastisk nok, det var vel for stort overskudd av kraft, og det trengte å bli brukt." (Hølaas, 1946:116).

6. Referanser

Albretsen, Carl S. 2003. "Hjalmar Johansens selvmord". *Tidsskrift for den norske lægeforening*, 123 (24): 3536-8.

Arnulf, Jan Ketil. 1996. *Heltens Ansikter*. Oslo: Universitetsforlaget

Badaracco, Joseph L. Jr. 1997. *Defining Moments*. Boston: Harvard Business School Press

Bjartveit, Steinar og Eikeset, Kjetil. 2004/2005. Forelesning "Ledelse; makt og mening". Handelshøyskolen BI.

Campbell, Joseph. 2002. *Helten med tusen ansikter*. Oslo: Spartacus Forlag

Forsyth, Donelson R. 1999. *Group Dynamics*. Belmont CA:Wadsworth Publishing Company.

Huntford, Roland. 1980. *Scott og Amundsen*. Oslo: Aschehoug

Hølaas, Odd. 1946. *Norge under Haakon VII*. Oslo: Cappelen

Ibsen, Henrik.1993. *Kongsemnerne*. Oslo: Gyldendal

Ibsen, Henrik. 1930. *Bind VI. Samlede verker Når vi døde vågner*. Oslo: Gyldendal 1

Ibsen, Henrik. 1930. *Bind IV. Samlede verker En folkefiende*. Oslo: Gyldendal

Johannesen, Kathrine. 2003/2004. Forelesning "Samspill og Ledelse".
Handelshøyskolen BI.

Johansen, Hjalmar. 2003. *Med Nansen mot Nordpolen*. Oslo: Kagge Forlag

Johansen, Hjalmar. 1911. Originale dagbøker, Håndskriftsamlingen,
Nasjonalbiblioteket. C3 13.5.1911-7.9.1911

Kierkegaard, Søren. 1978: *Samlede værker Bind 15 Sygdommen til døden*.
Copenhagen: Nordisk Forlag

Krogh, Thomas mfl. 2003. *Historie, forståelse og fortolkning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Kvam, Ragnar. 1997. *Den tredje mann*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Moxnes, Paul. 2001. *Dyproller*. Oslo: Forlaget Paul Moxnes

Nordentoft, Kresten. 1995. *Kierkegaards psykologi*. København: Hans Reitzels forlag

Retterstøl, Nils. 2004. *Store tanker, urolige sinn*. Oslo: Damm

Skjervheim, Hans. 1996. *Deltakar og tilskodar og andre essay*. Oslo: Aschehoug

Sternberg, Robert. 1995. *Defying the crowd: cultivating creativity in a culture of Conformity*. New York: Free Press

Stoknes, Per Espen. 2002/2003. Forelesning "Teamledelse og Lederteam".
Handelshøyskolen BI.

Østvedt, Einar. 1967. *Hjalmar Johansen - Et liv i dåd, som endte i tragedie*. Skien: Selskapet for Skien bys vel.

Aas, Hans. 1996. *Hjalmar Johansen, Dagbok fra Sydpolen*. Vågemot Forlag.

Aas, Hans. 1998. *Hjalmar Johansen, Dagboken fra Spitsbergen 1907-08*. Vågemot Miniforlag.